

УДК 658.152

ОБҐРУНТУВАННЯ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ*Глухова С.В.*

Досліджено сучасні теоретичні підходи до визначення сутності поняття «ефективність»; доведено необхідність використання комплексного підходу до визначення ефективності інноваційної діяльності, який являє собою сукупність підходів, що застосовуються в ієрархічній послідовності.

Ключові слова: ефективність, інновації, інноваційна діяльність, комплексний підхід.

Успішне функціонування та розвиток будь-якого суб'єкта господарювання в умовах посилення конкуренції є неможливим без здійснення ефективної інноваційної діяльності.

Особливої актуальності проблема ефективності інноваційної діяльності підприємства набуває в сучасних динамічних умовах трансформації ринкового середовища на фоні кризової ситуації в економіці країни. Ключовим стає питання визначення доцільності впровадження та подальшого розвитку інновації ще на етапі зародження ідеї. Для його вирішення необхідна адекватна система оцінки ефективності інноваційної діяльності.

Здійснення об'єктивної комплексної оцінки інноваційної діяльності потребує чіткого розуміння сутності поняття ефективності, для чого доцільно дослідити зміст та підходи до його визначення, виділити особливості прояву ефективності інноваційної діяльності.

Питання щодо розуміння та визначення поняття ефективності досліджувались представниками зарубіжної та вітчизняної класичних шкіл [2; 4-6; 14; 17] і набули подальшого розвитку в працях сучасних науковців [1; 3; 7; 9; 11-13]. За останні десятиліття погляди вчених і практиків щодо змісту ефективності як економічної категорії та визначення фундаментальних засад виокремлення її показників «значно зблизилися» [3, с.6-7], але не дивлячись на це багато питань ще залишаються недостатньо розробленими та дискусійними.

Метою статті є обґрунтування комплексного підходу до визначення ефективності інноваційної діяльності. Для досягнення даної мети було поставлено та вирішено такі завдання: досліджено підходи щодо сутності поняття ефективності; диференційовано поняття «результативність» та «ефективність», встановлено їх взаємозв'язок та взаємозалежність; обґрунтовано необхідність використання комплексного підходу до визначення ефективності інноваційної діяльності. Дослідження здійснювалось за допомогою методів аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення та графічної побудови.

В процесі еволюції досліджень даної проблеми науковцями застосовувались різні підходи до визначення поняття ефективності. Серед них: «альтернативної вартості», «оптимальність Парето», «продуктивності факторів виробництва», «ресурсний», «витратний», «результативний», «цільовий», «потрібнісний», «статико-динамічний» [1, с.125]. Кожен з цих підходів трактував ефективність з певної позиції:

- підхід на базі альтернативної вартості розглядає ефективність як відношення того, що підприємство дійсно виробляє (реалізує), до того, що дане підприємство могло б виробляти (реалізувати) при наявних ресурсах, знаннях та здібностях [2];
- оптимальний підхід - як такий стан економіки, при якому неможливо поліпшити становище хоча б одного суб'єкта, не погіршуючи при цьому становища інших [3, с.13; 4., с.658];
- підходу «продуктивності факторів» виробництва - як використання мінімальної кількості ресурсів для виробництва даного обсягу продукції, виробництво даного обсягу продукції при мінімальних середніх загальних витратах [5];
- ресурсний підхід – як отримання певного результату на одиницю використовуваних ресурсів [6, с 66];
- витратний підхід - як результативність роботи підприємства відносно або величини ресурсів, або величини їх витрат у процесі виробництва [7, с 341-342; 8];

- результативний підхід - як результативність тобто співвідношення результатів діяльності та ресурсів, які витрачено для досягнення цих результатів [9, с.6; 10, с.6];
- цільовий підхід - як її здатність системи досягати визначених цілей за допомогою раціональних дій її складових [11; 12];
- потрібнісний підхід - як відношення цілей до потреб, ідеалів або норм [13];
- статико-динамічний підхід базується на розгляді ефективності в часі. В даному підході визначається статична й динамічна ефективність [14].

Багатогранність представлених підходів до розуміння сутності поняття ефективність обумовлює складність дослідження ефективності інноваційної діяльності. Тому в першу чергу необхідно виділити пріоритетні підходи базуючись на особливостях сутності інновації та інноваційної діяльності. В попередніх роботах автором доведена необхідність розгляду інноваційної діяльності з позиції диференціювання кінцевого етапу [15, с.156-157]. Авторське бачення інноваційної діяльності, а також системний підхід до визначення інновації, кінцевим етапом якої є отримання результату, що виражається у надприбутку від реалізації інновації, дають підставу визначати базовим підходом до визначення ефективності інноваційної діяльності - результативний. Також особливістю інновації є варіативний розподіл отримання результату [15, с.156] Саме ця особливість інновації унеможливорює формування єдиного вектору бачення ефективності інноваційної діяльності в рамках даного підходу. Результатом інноваційної діяльності є як інновація, так і удосконалений продукт. При цьому результат «інновація» відповідає базовим цілям підприємства (отримання надприбутку), а результат «удосконалений продукт» лише частково реалізує поставлені цілі (отримання середнього рівня прибутку) [15, с.157].

З цієї позиції виникає питання щодо тотожності таких понять як ефективність та результативність. На сьогодні серед провідних науковців не існує єдиної думки, щодо зазначеної проблеми. Ряд науковців як класичної школи [4; 16], так і сучасної [7, с.341] ототожнюють дані поняття. На протилежних позиціях стоять такі провідні вчені як П. Друкер, Е.Дж. Долан [17] та Р. Фостер [18, с.101], а також ряд сучасних дослідників [19, с.266,]. Іноді суперечливий характер позицій щодо визначення даних категорій пояснюють не стільки різницею у поглядах науковців, стільки дуалістичним підходом до перекладу слів, які характеризують ці поняття [17; 4].

Автор статті є прихильником другого підходу: без ефективності результативність сама по собі може привести до банкрутства підприємства, тому що будь-яка діяльність має результат, який не обов'язково може бути позитивним [17]. Сучасні дослідники також наголошують, що результативність характеризується не лише позитивним чи негативним результатом, вони стверджують, що відсутність результату – це також результат діяльності, наслідком якого є розсіювання накопиченої енергії (непродуктивне використання ресурсів) [19, с.266], підкреслюючи тим самим неможливість ототожнення ефективності та результативності.

Визначення результативності як ступеню реалізації запланованої діяльності та досягнення запланованих результатів [8, с.27] дозволяє стверджувати, що кінцевий результат інноваційної діяльності у вигляді удосконаленого продукту є неповним, а відображає певний ступінь досягнення кінцевого результату «інновації». Згідно з тим, що ефективність властива не будь-якій взаємодії, а лише цілеспрямованій [19, с.266], ефективність інноваційної діяльності доцільно визначати як досягнення максимально можливого результату (результату-інновації), в протилежному випадку слід використовувати термін результативність інноваційної діяльності.

Отже, ефективність інноваційної діяльності з позиції результативного підходу можна представити наступним чином:

$$E_{\text{ф}} = f(R_{\text{рез}}) \Rightarrow \max, \quad (1)$$

де $E_{\text{ф}}$ – ефективність інноваційної діяльності; $R_{\text{рез}}$ – рівень результативності інноваційної діяльності.

Теоретично інноваційна діяльність, рівень результативності якої дорівнює 100%, є ефективною. Однак, на практиці досягнення даного рівняння є практично неможливим. Тому дану модель доцільно вважати еталонною при визначенні ефективності.

Використання результативного підходу при визначенні ефективності інноваційної діяльності формує потребу одночасного використання цільового підходу, оскільки результативність має визначатися саме результатом-інновацією, який є основою для формування системи цілей інноваційної діяльності підприємства [15, с.156]. Це обумовлює потребу визначення ефективності відповідно до встановлених підприємством цілей, ступеню їх досягнення.

Такі особливості як значна складність, багатоетапність та капіталомісткість інноваційної діяльності вимагають використання витратного підходу до визначення її ефективності інноваційної діяльності. Відповідно до цього підходу в умовах варіативного розподілу результату [15, с.157] ефективність інноваційної діяльності необхідно визначати виправданістю здійснених витрат, які забезпечують досягнення одного з можливих результатів.

Тривалий життєвий цикл інновації [20, с.6] доводить доцільність використання статико-динамічного підходу до визначення ефективності інноваційної діяльності. Кінцевий результат інноваційної діяльності у вигляді інновації зумовлює диверсифікацію отримання прибутку в часі та просторі: на етапі виробництва інновації ефективність інноваційної діяльності матиме статичний характер; при виході на ринок, інновація як результат інноваційної діяльності здобуває певний розвиток не лише в часі, що виявляється в отриманні надприбутку, а й в просторі під час тиражування її конкурентами. Тобто матиме місце динамічна ефективність.

Результати проведеного теоретичного дослідження дозволили авторові дійти висновку, що ефективність інноваційної діяльності доцільно розглядати на основі комплексного підходу як синтезу підходів, адаптованих до особливостей здійснення інноваційної діяльності (табл. 1.).

Таблица 1.

Комплексний підхід до визначення ефективності інноваційної діяльності

Особливості інноваційної діяльності	Складова комплексного підходу	Змістове відображення складових комплексного підходу
Варіативний розподіл отримання результату	Результативний підхід	Співвідношення наявного рівня прибутку від інноваційної діяльності до запланованого (max) рівня прибутку
Цільова спрямованість (отримання максимального прибутку)	Цільовий підхід	
Складність та багатоетапність	Витратний підхід	Співвідношення прибутку від інноваційної діяльності та витрат на здійснення інноваційної діяльності
Тривалий життєвий цикл інновації		
Дуалістичний характер отримання результатів в часі (розвиток інновації на ринку)	Статико-динамічний підхід	Співвідношення результатів та витрат інноваційної діяльності на різних етапах життєвого циклу інновації з урахуванням фактору часу

Таким чином, комплексний підхід включає в себе результативний, цільовий, витратний та статико-динамічний підходи. Ґрунтуючись на тому, що головною особливістю інноваційної діяльності є варіативний розподіл результату, результативний підхід є вихідним для формування ефективності інноваційної діяльності, але не достатнім як доведено вище. На основі цього виділено певний взаємозв'язок між підходами, який встановлює ієрархічність акцентів в комплексному підході. Так, при рівні результативності інноваційної діяльності нижчому за максимальний, знижується ймовірність досягнення найвищої ланки в системі цілей, як наслідок, зменшується доцільність здійснення витрат на інноваційну діяльність. Дана логіка при застосуванні комплексного підходу дозволяє визначити чітку ієрархічність підходів, які одночасно можуть виступати необхідними та достатніми умовами визначення ефективності інноваційної діяльності (рис 1).

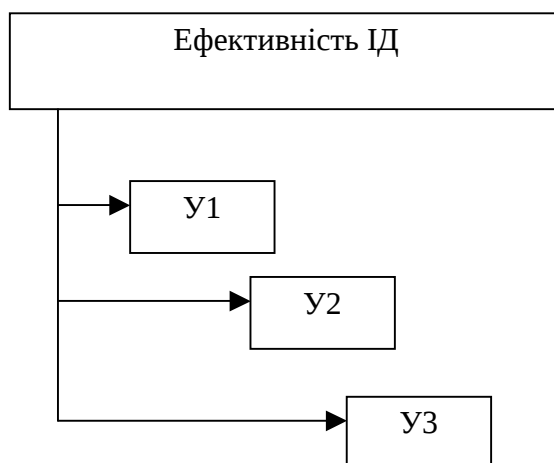

Рис.1. – Модель необхідності та достатності визначення ефективності

У1 – 1 умова – 100% результативність інноваційної діяльності;

У2 – 2 умова – відповідність поставленим цілям підприємства;

У3 – 3 умова – виправданість здійснених витрат на інноваційну діяльність.

ВИСНОВКИ

Таким чином, обґрунтований автором комплексний підхід до визначення ефективності генерує в собі результативний, цільовий, витратний та статико-динамічний підходи, які використовуються в чіткій ієрархічній послідовності, що дозволяє врахувати всі особливості створення та реалізації інновації.

Розроблений підхід до визначення ефективності інноваційної діяльності буде покладено в основу системи оцінки інноваційної діяльності, яка знайде своє відображення в подальших дослідженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чорна М. В. Обґрунтування підходу до визначення ефективності діяльності підприємств торгівлі як основи їх конкурентостійкості / М. В. Чорна. // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – №7-8. – С. 113-128
2. Майталь Ш. Экономика для менеджеров: десять важных инструментов для руководителей. / Ш. Майталь.: [пер. с англ.]. – М.: Дело, 1996. –416 с.
3. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: [моногр.] / В. Г. Андрійчук – К.: КНЕУ, 2005. – 292 с.
4. Мескон М. Х. Основы менеджмента / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури:- пер.с англ. – М.: Дело, 1996. – 704 с.
5. Макконелл Кемпбелл Р. Экономикс: Принципы, проблемы и политика / Р. Макконелл Кемпбелл, Л. Брю Стэнли.; [пер. с англ. 11-го изд.]. - Т.2. – М.: Республика, 1992. – 400 с.: табл., граф.
6. Абалкин Л. И. Конечные народнохозяйственные результаты. Сущность, показатели, пути повышения. / Л. И. Абалкин. – 2-е изд., доп. и перераб.– М., 1982.
7. Харченко В. А. Економічна сутність ефекту і ефективності виробництва / В. А. Харченко. // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2009. - №1. - С. 341-344
8. Гончарова Е. Н. Качество, результативность, эффективность, качественность: терминологические аспекты. / Е. Н. Гончарова, Ф. Е. Поклонский // Економіка промисловості – 2009.- №44. – С. 25-33.
9. Назарова Л. І. Підвищення ефективності функціонування видавничо-поліграфічного комплексу регіону: автореф. дис... канд. екон. наук: спец. 08.10.01 / Л. І. Назарова. - НАН України. Ін-т екон.-прав. дослідж. — Донецьк, 2005. — 20 с. — укр.

10. Сагайдак Ю. А. Ефективність функціонування акціонерних товариств в економіці України: автореф. дис... канд. екон. наук: спец. 08.06.01 / Ю. А. Сагайдак. - Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2006. — 18 с. — укр.
11. Краснокутська Н. С. Сучасні підходи до визначення сутності поняття ефективність діяльності підприємств / Н. С. Краснокутська, І. О. Алтухова // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг: зб. наук. праць. – Харків: ХДУХТ, 2006. – Вип..3. – С. 182-189
12. Чорна М. В. Формування цінової політики підприємств роздрібної торгівлі: [моногр.] / М. В. Чорна, Л. М. Філіпішина. – Харків, 2007. – 155 с.
13. Маркіна І. А. Методологічні питання ефективності управління / І. А. Маркіна // Фінанси України. — 2000. — №6. — С. 24 – 32.
14. Шумпетер Й. А. Капіталізм, соціалізм і демократія / Й. А. Шумпетер:- [пер. с англ. – К.: Основи, 1995. – 528 с.
15. Чорна М. В. Дослідження сутності поняття «інновація» та його сучасних особливостей / М. В. Чорна., С. В. Глухова // Вісн. Хмельницького Національного ун. – Економічні науки. -2009. - №1(125). – С. 154-159
16. Pearce J.A., Robinson R. B. Strategic management: formulation, implementation and control. – Richard D / Irwin Inc., Chicago, 1995. – 948 p.
17. Друкер П. Эффективность управления. Экономические задачи и оптимальные решения / П. Друкер; [пер. с англ.]. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 1998. – 288 с.
18. Фостер Р. Обновление производства: атакующие выигрывают / Р. Фостер:- пер. с англ.. – М.: Прогресс, 1987. – 272 с.
19. Олійник О. В. Ефективність функціонування системи бюджетування: теоретичні засади та методи оцінки / О. В. Олійник, Ю. В. Чибісов // Вісн. Донбаської державної машинобудівної академії . – 2006. - № 1Е (6). – С. 263-271.
20. Глухова С. В. Особливості життєвого циклу інновації / С. В. Глухова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. - №6. – С. 3-7.